

The Effect of Education on the Culture and Lifestyle Expectantly Beliefs of the Mahdism Students

Mahboubeh Soleymanpour Omaran *

Maryam Gholipour **

Mojtaba Sayyah ***

The statistical population of the study consisted of 2185 elementary students in Bojnourd city. pre-test scores were lower than the average in two questionnaires, 60 were selected by simple random sampling and 3 were selected. The experimental group and the 3· subjects in the control group were randomly assigned and the training session with the experimental group was conducted with a 10-hour lifestyle training session. Questionnaires before and after training were taken from both control and experimental groups before and after the test. The data collection tool was Hosseinzadeh and Colleagues' (2009) Mahdavid Culture questionnaire. The validity of the tool was face and content validity and was confirmed by professors and experts. Paired t-test was used for data analysis by SPSS 21 software. The results showed that in the cognitive dimension, since the significance level was calculated 0.56 and this value is higher than 0.05, the hypothesis was not confirmed and in the expected dimension of emergence ($t = 1.06$, $P = 0.02$, dimension of faith and heart belief ($t = 4.09$, $p = 0.00$) dimension of absenteeism ($t = 2.14$, $p = 0.01$) Significant differences were observed between the pre-test and post-test, but there was no difference between the two modes of awareness of emerging philosophy ($t = 0.79$, $p = 0.09$). That is, group-based lifelong learning wait-and-see dimensions of expectation, faith, heart belief, and absenteeism influenced the components of the culture of Mahdism, did not affect cognition and awareness of emerging philosophy in students. The findings of this study suggest that waiting-style lifelong learning can be effective in enhancing students' beliefs about Mahdism, and direct education of this course along with other educational modalities is recommended.

Keywords: *Mahdavi culture, Waiting for awakening, Mahdavi lifestyle, Students.*

* Corresponding author: Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Bojnourd Branch, Islamic Azad University, Bojnourd, Iran.

** PH.D Candidate in Education Management , Bojnourd Branch, Islamic Azad University, Bojnourd, Iran.

*** MA in Education Management, Northern Khorasan Disciplinary Forces, Bojnourd, Iran.

بررسی تأثیر آموزش دوره سبک زندگی منتظرانه بر فرهنگ اعتقاد به مهدویت دانش آموزان متوسطه

محبوبه سلیمان پور عمران*

مجتبی سیاح***

مریم قلی پور**

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۱/۱۱

پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۱/۲۳

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی تأثیر آموزش سبک زندگی منتظرانه بر فرهنگ مهدویت دانش آموزان متوسطه دوم بوده است. روش پژوهش، توصیفی از نوع آزمایشی با پیش آزمون - پس آزمون با گروه گواه بود. جامعه آماری شامل کلیه دانش آموزان دوره ابتدایی شهرستان بجنورد - به تعداد ۲۱۸۵ نفر - بود و از کسانی که نمره پیش آزمون آن‌ها از حد میانگین در پرسش‌نامه کمتر بوده است، تعداد ۶۰ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند و ۳۰ نفر در گروه آزمایش و ۳۰ نفر در گروه گواه، گمارش تصادفی شدند و دوره آموزش با گروه آزمایش با بسته آموزشی سبک زندگی منتظرانه در ده جلسه یک‌ساعته انجام شد. از هر دو گروه کنترل و آزمایش با پرسش‌نامه، قبل و بعد از آموزش، پیش و پس آزمون گرفته شد. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه فرهنگ مهدویت حسین زاده و همکاران (۱۳۸۸) بود که روایی ابزار، از نوع صوری و محتوایی بود که مورد تأیید اساتید و خبرگان قرار گرفت و پایایی آن‌ها از طریق آلفای کرونباخ ۰/۸۳ برآورد گردید. جهت تحلیل داده‌ها از آزمون کواریانس با نسخه ۲۱ نرم‌افزار spss استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد در بعد شناخت، با توجه به اینکه سطح معناداری ۰/۵۶ محاسبه گردید و این میزان از ۰/۰۵ بیشتر است، فرضیه تأیید نشد و در بعد انتظار ظهور ($t=1/26$ و $p=0/02$)، بعد ایمان و باور قلبی ($t=4/09$ و $p=0/00$) و بعد فلسفه غیبت ($t=2/14$ و $p=0/01$)، تفاوت معناداری بین دو حالت پیش آزمون و پس آزمون مشاهده گردید؛ اما در بعد آگاهی به فلسفه ظهور ($t=0/79$ و $p=0/09$)، تفاوتی بین دو حالت مشاهده نشد؛ بدین معنا که آموزش گروهی دوره سبک زندگی منتظرانه بر ابعاد انتظار ظهور، ایمان و باور قلبی و فلسفه غیبت، از مؤلفه‌های مقیاس فرهنگ مهدویت تأثیرگذار؛ اما بر مؤلفه‌های شناخت و آگاهی به فلسفه ظهور در دانش آموزان اثرگذار نبوده است. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که آموزش دوره سبک زندگی منتظرانه در افزایش فرهنگ اعتقادی به مهدویت دانش آموزان می‌تواند تأثیرگذار باشد و آموزش‌های مستقیم این دوره، در کنار دیگر شیوه‌های تربیتی توصیه می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: آموزش سبک زندگی منتظرانه؛ فرهنگ مهدویت؛ انتظار فرج؛ سبک زندگی مهدوی؛ دانش آموزان.

* نویسنده مسئول: استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد بجنورد، دانشگاه آزاد اسلامی، بجنورد، ایران

M.pouromran@gmail.com

** دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، واحد بجنورد، دانشگاه آزاد اسلامی، بجنورد، ایران

Soleymanpour@bojnourdiau.ac.ir

*** کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، نیروی انتظامی خراسان شمالی، بجنورد، ایران

Mojtabasayah0132@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله

مهدویت یکی از مسائلی است که در خط‌مشی مبارزاتی مسلمانان شیعه، جایگاهی ویژه دارد و دور کردن جوانان از مهدویت، در صدر لیست نظام سلطه و مخالفان قرار گرفته است. مسئله مهدویت و اندیشه ظهور مهدی موعود در آخرالزمان در آیین مبین اسلام، مسئله‌ای اصیل، ریشه‌دار و با سابقه است که هرگز با گذشت زمان کهنه و فرسوده نمی‌شود (مرادی و قلمکاریان، ۱۳۹۳). جوانان در شکل‌دهی آینده مطلوب جامعه انسانی نقشی محوری دارند. ترویج و گسترش اندیشه مهدویت در جامعه، از وظایف منتظران و شیفتگان امام مهدی (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) است؛ اما درباره نسل جوان و نوجوان، اهمیتی فوق‌العاده و حساسیتی مضاعف دارد. یکی از دلایل اهمیت این مسئله، نقش‌پذیری و تأثیرپذیری آسان‌تر و بهتر قشر جوان در مسائل تربیتی و دینی است. به‌طور قطع برای آینده کشور، جوانان صاحب‌شور، احساس، تحرک و تابندگی، سرنوشت‌ساز هستند. جوانان در صدد اظهار وجود، رشد شخصیت و ترقی در عرصه‌های حیات فردی و اجتماعی برمی‌آیند. آنان با عشق به مهدی (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) می‌توانند امواجی سهمگین رقم‌زده و طوفان‌ها برپا کنند. جوان در کنار شور و احساس، تفکر، اندیشه و ذهنی تحلیل‌گر دارد، درست را از نادرست بازمی‌شناسد و به بایدها و نبایدها می‌رسد. به‌زعم مرادی و قلمکاریان (۱۳۹۳)، فرهنگ انتظار در پرتو تعلیم و تربیت صحیح محقق خواهد شد؛ زیرا تعلیم و تربیت یکی از مهم‌ترین مجاری جامعه‌پذیری و فرهنگ‌سازی است که به هدایت فکری و رفتاری می‌پردازد. در آیات و روایات نیز به اهمیت تعلیم و تربیت در زمینه‌سازی ظهور اشاره شده است. آموزش و پرورش، یکی از نهادهای مهم و تأثیرگذار برای نهادینه‌سازی فرهنگ انتظار در جامعه اسلامی است. نهادهای آموزشی چون ارتباط نزدیک، زنده، همیشگی و منظم با مخاطبان خود دارند که خیل عظیمی از کودکان، نوجوانان و جوانان را در برمی‌گیرد، جایگاه مهمی در تعلیم و تربیت افراد دارند و در کنار دیگر نهادهای اجتماعی، مسئولیت اهتمام به امر تربیت دینی مردم را بر عهده دارند. تعلیم و تربیت انسان‌ها کاملاً وابسته به آموزش و پرورش رسمی نیست؛ اما باید اذعان کرد که جریان تعلیم و تربیت از طریق نهادهای رسمی، یکی از مهم‌ترین و هدفمندترین بخش‌های تعلیم و تربیت آدمی است. آموزش و پرورش نهادی است که می‌تواند اصول و مفاهیم انتظار را در افراد درونی کند و به اصلاح رفتارهای آن‌ها منجر شود. اعتقاد به انتظار ظهور مهدی موعود (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) از جمله

آرمان‌های مهم در تعلیم و تربیت اسلامی است که باید در برنامه‌های آموزشی مدارس قرار گیرد؛ زیرا انتقال فرهنگ انتظار به نسل نو و تربیت آن‌ها به‌عنوان منتظران ظهور مهدی موعود (عجل‌الله‌تعالی فرجه‌الشریف)، نیازمند بهره‌گیری از شیوه‌های خاص تربیتی است. با این حال، رواج بحران‌های اخلاقی و ناهنجاری‌هایی که نسل جوان را آماج حملات مختلف قرار داده است، به توجه و آگاهی افزون‌تر نسبت به فرهنگ انتظار نیاز دارد (زروندی و دیگران، ۱۳۹۴). زمانی دانش‌آموزان شیعه می‌توانند به باور درستی از فرهنگ مهدویت برسند که اولاً، ایمان و باور قلبی به حضرت داشته باشند و ثانیاً، او را خوب بشناسند. با این دیدگاه، شناخت امام زمان (عجل‌الله‌تعالی فرجه‌الشریف) شناخت معیاری است که به سبب آن می‌توان فهمید که در سه ساحت مهم اعتقادی، اخلاقی و عملی چگونه باید بود (شفیعی سروستانی، ۱۳۸۵: ۹۰). بدیهی است این شناخت هیچ‌گاه در خلأ شکل نمی‌گیرد؛ بلکه ایجاد و رشد آن نیازمند کارکرد نظام‌های آموزشی است؛ بنابراین، یکی از مهم‌ترین نهادهایی که می‌تواند در این راستا مفید واقع شود، نهاد آموزش و پرورش است (یزدخواستی و دیگران، ۱۳۹۱). مدارس از طریق ارتباط با نسل جوان تلاش می‌کند آرمان‌ها، انتظارات، باورها، امیدها و افکار موردنظر جامعه را به نسل نو منتقل کنند (ادیب و دیگران، ۱۳۹۳). یافته‌های مرزوقی (۱۳۸۷) با عنوان «سیمای مهدویت در برنامه‌های آموزشی مدارس» به‌طور کلی حاکی از آن است که در منابع مزبور، توجه نظام‌مند و برنامه‌ریزی‌شده‌ای در حوزه هدف‌گذاری و تدوین محتوا در خصوص گسترش تفکر مهدویت وجود ندارد.

ضرورت سبک زندگی منتظرانه برای جوانان، سرنوشت‌سازی سعادتمندانه، امیدافزایی در زندگی و هویت‌سازی و مقاوم‌سازی در برابر فرهنگ مادی غرب، زمینه‌سازی برای ظهور است (همان: ۲۵)، از این رو مهدویت یکی از مسائلی است که در خط‌مشی مبارزاتی مسلمانان شیعه جایگاهی ویژه دارد. جهت‌گیری نظریه‌های اجتماعی در دهه اخیر به سمت پذیرش اهمیت فزاینده سبک زندگی (حوزه مصرف) در شکل‌دادن به هویت شخصی و اجتماعی است. رسانه‌ها و هم‌اکنون شبکه‌های اجتماعی مجازی، قدرت فرهنگی عظیمی دارند تا سبک زندگی افراد را تحت‌الشعاع قرار دهند و به جهت‌گیری‌های خاص در جنبه‌های گوناگون زندگی منجر شوند (فاضلی، ۱۳۸۲). جهت‌گیری‌های جامعه‌شناسی معاصر به سمت پذیرش اهمیت روبه‌افزایش حوزه مصرف و فعالیت‌های سبک زندگی در شکل‌دادن به هویت شخصی و جمعی است (وزارتی، ۱۳۹۱). امروزه شبکه‌های اجتماعی و تأثیرات آن به‌عنوان رسانه‌ای نوین، از سوی نظریه‌پردازان

مورد توجه قرار گرفته است؛ اما همواره متغیرهای زیادی می‌تواند بر نحوه استفاده درست از شبکه‌های مجازی تأثیر بگذارد. سبک زندگی، شیوه‌ای نسبتاً ثابت است که فرد اهداف خود را به وسیله آن پی می‌گیرد. این شیوه‌ها، حاصل زندگی دوران کودکی فرد است؛ به عبارت دیگر، سبک زندگی، بُعد عینی و کمیت‌پذیر شخصیت افراد است (وارن و مالچی^۱، ۲۰۱۰). جوانان، سرمایه آینده‌های اجتماعی هستند که بهترین دوران زندگی و ارزشمندترین سرمایه خود را در اختیار نهاد تعلیم و تربیت قرار دهند. تعلیم و تربیت اسلامی تحت تأثیر ارزش‌ها و آرمان‌های جهان‌بینی اسلامی، غایاتی مانند رشد و هدایت قرب رضوان، عبادت و عبودیت دارد. از جمله آرمان‌هایی که این باور به فلسفه انتظار با اهداف هماهنگ است، فرج یا رویکرد تربیتی - اخلاقی منجی گرا است که از دید باورهای اسلامی - به‌ویژه شیعی - باید جهت‌گیری غالب دینی داشته باشد. سرنوشت فلسفه انتظار از جمله ارزشمندترین و سرمایه‌سازترین‌های اخلاقی و معنوی است که باید ضمن صیانت از آن، به گسترش و زمینه‌سازی انتقال مطلوب و مناسب به نسل جدید اقدام کرد (سبحان نژاد و همکاران، ۱۳۹۴).

در سال‌های اخیر، تغییرات سبک زندگی به‌ویژه سبک زندگی غربی در میان نسل نوجوان و جوان بسیار چشمگیر بوده، به طوری که بر باورها، اعتقادات و ارزش‌های آنان نیز تأثیرات ویژه‌ای داشته است و از طرفی، با توجه به اینکه مسئله مهدویت در آیین مبین اسلام از باورهای اصیل، ریشه دار، با سابقه و جزو مبانی دینی مسلمانان شیعه محسوب شده، برای نسل جوان این جامعه هویت‌ساز است و نوع نگرش و باورهای ناشی از یک زندگی، می‌تواند بر آن تأثیرات عمیق داشته باشد؛ ضرورت دارد در تربیت نسل جوان مدنظر قرار بگیرد.

مبانی نظری

مهدویت، مصدر جعلی مهدی و به معنای مهدی بودن است. این واژه از جمله عقاید اصول مذهب شیعه اثناعشری است. شیعه معتقد است که مهدی (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) فاطمی، یعنی از فرزندان آن حضرت، پسر امام حسن عسکری (علیه‌السلام) و دوازدهمین جانشین پیامبر خاتم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) است. امروزه مهدویت و اعتقاد به آن، از بحث‌های اساسی جهان اسلام به‌ویژه

مکتب تشیع است. این اعتقاد، شامل اعتقاد به وجود امام غایب، اعتقاد به انتظار برای ظهور او و اعتقاد به ظهور و عدالت گستری آن حضرت است. انتظار در لغت، به معنای چشم‌داشت و چشم‌به‌راه بودن است؛ چشم‌داشت یک تحول و رویداد خوب و گشایش آینده مطلوب چشم‌به‌راه منجی (نجم، ۱۳۹۶: ۲۲). «انتظار» از ریشه نظر می‌آید و برخی بر این باورند که در مفهوم انتظار، امید به آینده و فردای بهتر مستتر است که این امر، ریشه در یک ویژگی فطری دارد و آن، کمال‌گرایی انسان است (شفیعی سروستانی، ۱۳۸۴: ۱۱۵). امید به تحقق یک کل جهانی انسانی، در روایات اسلامی، انتظار فرج خوانده شده است (مرادی و قلمکاریان، ۱۳۹۳). از طرفی فرهنگ، اساس و بنیاد پیشرفت و تعالی انسان‌ها و نشان‌دهنده اصالت یک ملت است (جعفری هرندی، ۱۳۹۴). فرهنگ مهدویت، می‌تواند ضمن خنثی‌سازی تلاش‌های پیدا و پنهان ابرقدرت‌های نوین جهان، سعادت و تکامل همه آحاد بشر را در سراسر کره زمین در زیر پرچم توحید و برابری محقق سازد و زمینه تحقق وعده‌های تخلف‌ناپذیر الهی را فراهم نماید (عظیمی، ۱۳۸۹). انتظار فرج، انتظار گشایش و پیروزی حکومت عدل علوی، بر حکومت‌های کفر و بیداد، به پیروی ولی عصر (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) است. پس انتظار فرج، انتظار تحقق یافتن آرمان‌های بزرگ عدالت خواهی، اصلاح‌طلبی و ظلم‌ستیزی به‌شمار می‌آید. انتظار یا آینده‌نگری به حالت کسی گفته می‌شود که از وضع موجود ناراحت است و برای ایجاد وضع بهتری تلاش می‌کند (داوود پور، ۱۳۸۸) و در این راستا انتظاری حقیقتی است که از ترکیب ایمان و اعتقاد به خدا، مبانی دین و نیز اشتیاق به ظهور موعود الهی شکل گرفته باشد تا به کمک امدادهای الهی، حکومت قسط و عدل را در جهان گسترش داده و همه را تحت فرمان یکتاپرستی درآورد. شیعیان بر این باورند که تنها درمان دردهای بشر، رو آوردن به اسلامی است که در آن، امام زمان به‌روشنی، الگوی رفتاری تلقی شوند و همه دعوت‌ها، کوشش‌ها و خروش‌ها، در جهت احیای تعالیم کتاب خدا و عترت پیامبر قرار گیرد. نظام مهدوی برای آسایش، کمال و تعالی بشر، برنامه‌هایی دارد که فطرت بشر، منتظر آن است. برای دست‌یابی به هدف ظهور منجی، باید انسان‌های منتظر، زمینه‌های استقرار این دولت کریمه را آماده کنند و سمت‌وسوی حرکت‌شان، به سمت فرهنگ‌سازی و زمینه‌چینی این آرمان‌شهر موعود باشد (مرادی و قلمکاریان، ۱۳۹۳). از مهم‌ترین آموزه‌های دین مبین اسلام، نظریه جامع و کامل و نجات‌گرایانه دین؛ یعنی «فرهنگ مهدویت»^۱ است. این آموزه، آینه تمام‌نمای

پیش‌گویی و حیانی دین اسلام و آینده‌ای حتمی، روشن، فراگیر، مطلوب و موعود امم است. فرهنگ مهدویت مجموعه‌ای از نگرش‌ها، ارزش‌ها و هنجارهایی است که درباره ظهور منجی موعود از نسل پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) شکل گرفته و ریشه‌های معرفتی آن از کتاب و سنت استخراج می‌شود. مسئله مهدویت قابل تطبیق با مسئله «موعودگرایی یا منجی‌گرایی»، «نجات یا رستگاری» و «هزاره‌گرایی» در دیگر ادیان است. این مؤلفه دینی یک نظریه اعتقادی - جهانی است که قابلیت تفسیر حوزه‌های متفاوت حیات فردی و جمعی همچون سیاست، حکومت، اقتصاد، مدیریت، انسان‌شناسی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و امثال آن را دارد، به‌طوری که می‌توان نظریه‌ها و الگوهای متفاوتی را در این زمینه بر اساس فرهنگ مهدویت ارائه داد. اعتقاد به منجی، تنها یک باور اسلامی با رنگ خاص دینی نیست؛ بلکه افزون بر آن، عنوانی برای خواسته‌ها و آرزوهای همه انسان‌ها با مذاهب گوناگون و منعکس‌کننده الهام فطری آن‌ها است. انسان‌ها با همه اختلافاتشان در عقیده و مذهب، دریافته‌اند که با فرارسیدن روز موعود، هدف نهایی و مقصد بزرگ رسالت‌های آسمانی تحقق می‌یابد. با وجود برخی اختلافات، اصل اعتقاد به مهدویت از آموزه‌های مسلم اسلامی است. روایات بسیاری از رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و دیگر امامان معصوم (علیهم‌السلام) در این باره نقل شده است. انتظار فرج یکی از ارکان اساسی مذهب شیعه به شمار می‌آید. اندیشه پیروزی نهایی نیروی حق بر باطل، اندیشه‌ای است که همه فرقه‌ها و مذاهب بدان معتقد هستند؛ زیرا این اندیشه، بر اساس اصل و ریشه قرآنی است. این اندیشه بیش از هر چیز مشتمل بر عنصر خوش‌بینی نسبت به جریان کلی نظام طبیعت و سیر تکاملی تاریخ است، به آینده اطمینان دارد و عنصر بدبینی نسبت به پایان کار بشر را طرد می‌کند. امید و آرزوی تحقق این نوید کلی جهانی انسانی در زبان روایات اسلامی، «انتظار فرج» خوانده شده است (سعدی پور و دیگران، ۱۳۹۴).

پژوهش حاضر درصدد آموزش‌های سبک زندگی منتظرانه در راستای نهادینه نمودن آن است. محورها و شاخص‌های تربیتی سبک زندگی منتظرانه بر اساس منبع نجم که در مداخله پژوهش حاضر بهره گرفته می‌شود عبارت‌اند از:

الف) محور شناختی (انتظار، معرفت و نگرش امیدوارانه): تقویت و استحکام اعتقاد نظری و در پی آن، اعتقاد عملی به توحید و عدل، شناخت و معرفت درباره خدا و برنامه‌های تربیتی او و نیز شناخت امام زمان (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) و اقدامات ایشان، بینش صحیح درباره انسان و زندگی و وظایف او در دنیا و عمل کردن بر اساس آن، داشتن تفکر و روحیه ظلم‌ستیزی و عدالت‌خواهی،

داشتن تفکر مثبت و امیدوارانه در رویارویی با مشکلات و سختی‌های دوران غیبت، داشتن فکری خلاق و جست‌وجوگر برای یافتن راه‌حل‌های مشکلات آن زمان؛ به‌عنوان مثال قرار دادن نماد برای انتظار و امید به‌منظور تکرار و یادآوری آن، توجه به امام زنده و حاضر و اعتقاد و امید به هدایت و تربیت و یاری ایشان در زمینه‌های مختلف علمی و معنوی زندگی، توجه به مصالح و فواید غیبت در تربیت افراد، توجه به توصیه و راهکارهای حضرت در زمان غیبت صغری و کبری (از جمله توجه به سیره و سنت ائمه پیشین، اطاعت از نواب عام، استفاده از سخنان و توقیعات حضرت، تفکر در مورد آینده، اهداف و تکالیف)، امیدواری ذهنی و تفکر مثبت درباره آینده و تحقق حکومت عدل جهانی و مدینه فاضله و تفکر و نظم‌بخشی به اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدت برای رسیدن به مرتبه عالی انسانیت و کسب رضایت حضرت.

ب) محور عاطفی (انتظار، محبت و شوق): توجه به حضرت در هر زمان از شوق و محبت، احساس حضور مولا و مربی و مراقبت دائمی و همیشگی بر اعمال و رفتار به جهت نظارت دائمی ایشان، داشتن شور و نشاط و سرزندگی به واسطه این اعتقاد و دوری از افسردگی و ناامیدی، اطاعت از فرمان‌های حضرت به دلیل محبت حقیقی به ایشان، از جان‌گذشتگی و ایثار به دلیل عشق و علاقه به مولا و اهداف ایشان، وحدت و اتحاد مردم برای یاری‌دادن حضرت به دلیل علاقه به ایشان و اهداف عالی آن حضرت، پیوند روحی و قلبی با امام و مربی کامل عالم، توجه و علقه به مکانه‌ای منتسب به حضرت و ادعیه منتسب به ایشان، انجام دادن مستحبات و هدیه دادن ثواب اعمال، مثل صدقه و حج از طرف ایشان.

ج) محور رفتاری (انتظار، آمادگی و خودسازی): تلاش برای مهذب‌شدن و کسب فضایل اخلاقی، صبر در برابر گناه و هوا و هوس، صبر در برابر برخورد نامطلوب برادران و خواهران دینی، صبر در برابر سختی به امید بهبود شرایط و فرارسیدن روزگار صلح و راحتی، ظلم و ستم، صبر در برابر غیبت امام و مولا، تلاش عملی برای منتظر واقعی و یار حضرت بودن در زمان ظهور، تکاپو و تلاش برای اصلاح اعمال، به دلیل نظارت و آگاهی حضرت، زمینه‌سازی و مقدمه‌سازی فردی و اجتماعی برای تعجیل فرج، عادل بودن در عمل به تکلیف و برخورد با دیگران، تقویت جنبه عبادی به‌وسیله ارتباط معنوی با حضرت و احساس حضور دائم ایشان، تلاش برای احیای حقوق از دست‌رفته و اقامه عدل و کمک به دیگران، امر به معروف و نهی از منکر برای اصلاح جامعه، خستگی‌ناپذیری در برابر امتحانات و دشواری‌های عصر غیبت و دل‌داری دادن به دیگر شیعیان و

برنامه‌ریزی به‌منظور تحقق اهداف موردنظر در راستای رسیدن به مقام منتظر حقیقی.

(د) **محور جنبشی (انتظار، قیام و اصلاح):** داشتن روحیه تعهد و مسئولیت‌پذیری، ایثار و از خودگذشتگی برای استقرار عدالت و حکومت حضرت، نپذیرفتن حکومت ظالم و ایستادگی در برابر آن، تلاش برای اصلاح و تحول در جامعه و ایجاد عدالت به‌منظور زمینه‌سازی برای قیام و اصلاحات حضرت، داشتن روحیه شهادت‌طلبی و در رکاب حضرت بودن، داشتن وحدت و اتحاد برای یاری‌دادن حضرت یا حکومت اسلامی در زمان غیبت از طریق جنبش‌های مردمی (نجم، ۱۳۹۶: ۴۰).

تأملی در اوضاع آشفته جهان نشان می‌دهد جنگ‌های سرد و گرم، مسابقه تسلیحاتی، صف‌آرایی قدرتمندان و ...، جهانیان را فرسوده کرده است. محرومیت روزافزون طبقه ضعیف و گسترش فقر و بیکاری، وجدان‌های زنده و دل‌های حساس را پریشان کرده است. در این میان، مسلمانان آگاه به‌ویژه شیعیان، از یأس و ناامیدی دوری گزیده و به عاقبت و سرنوشت خود خوش‌بین هستند. آنان در انتظار روز موعود اسلام و مدینه فاضله آن، روزشماری می‌کنند و عاقبت کار را از آن مردم نیک‌کردار می‌دانند (حکیم زاده و دیگران، ۱۳۹۴). از آثار و نتایج آموزه مهدویت آن است که اگر در جامعه‌ای فرهنگ مهدویت حاکم شود و همه تنها در پی رضای امام زمان خویش باشند، آن جامعه هرگز دچار بحران فرهنگی، از خودبیگانگی، ناامیدی و انحطاط نخواهند شد. به‌بیان‌دیگر، این نکته مسلم است که اگر همه شیعیان با همدلی و همراهی به سوی مولا و سرور خود دست بیعت و یاری دراز کنند و بر نصرت او متفق شوند، دیری نخواهد پایید که فرج مولایشان را درک خواهند کرد و برای همیشه از ظلم‌ها و ذلت‌ها رهایی خواهند یافت (مردانی نوکنده، ۱۳۸۷: ۶۷).

پیشینه پژوهش

در این راستا پژوهش‌های متعددی انجام شده است. حسین زاده و همکاران (۱۳۸۹) نشان دادند که بیشتر دانش‌آموزان به پرسش‌های مربوط به شناخت امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف پاسخ‌های درست داده‌اند. میانگین نمرات مربوط به ایمان و باور قلبی به مهدی (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف)، انتظار ظهور، فلسفه غیبت و فلسفه ظهور نیز بالاتر از حد متوسط جامعه و میانگین نمره مؤلفه انتظار ظهور در دانش‌آموزان قمی ۴/۰۴ بود. سعدی پور و دیگران (۱۳۹۴) دریافتند که آموزش معارف

مهدوی بر بهزیستی روان‌شناختی تأثیر مثبت داشته؛ ولی آموزش معارف مهدوی تأثیری برجسته‌گیری زندگی دانش‌آموزان نداشته است. گودرزی (۱۳۸۶) معتقد است که آموزه‌های مربوط به معرفت و شناخت امام ^(عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) ما را در شناخت خدا، حفظ دین و خلافت الهی یاری می‌رساند و آموزه انتظار نیز مایه امیدآفرینی، خودسازی و دگرسازی است. حسین زاده و همکاران (۱۳۸۸) نشان دادند میانگین مؤلفه ایمان و باور قلبی جوانان ۲۹-۱۵ ساله شهر تهران به امام عصر ^(عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) در حد متوسط بوده و هنوز به ایمان و باور قلبی مطلوب و عمیق دست نیافته‌اند. پژوهشگران درباره مؤلفه انتظار ظهور تأکید می‌کنند که با ترویج آیین انتظار حضرت امام عصر ^(عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف)، می‌توان بسیاری از رفتارهای بد را در جوانان از بین برد. یافته‌ها نشان داد که جوانان عاشق امام عصر ^(عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) هستند و او را از صمیم قلب و با تمام وجود دوست دارند و حقیقتاً در انتظار ظهور امام هستند. یافته‌های این پژوهش درباره شناخت حضرت مهدی ^(عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) نشان داد که سطح آگاهی جوانان چندان مناسب و مطلوب نیست و برای افزایش آن باید آموزش و تربیت دینی صحیح افراد از سنین کودکی آغاز شود. درباره مؤلفه چهارم که مربوط به غیبت حضرت است این نتیجه حاصل شد که آگاهی و شناخت جوانان به فلسفه غیبت چندان مطلوب نبوده و جوانان تهرانی شناخت کمی نسبت به فلسفه غیبت حضرت مهدی ^(عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) دارند. یافته‌های تحقیق یزدخواستی و دیگران (۱۳۹۱) نشان داد که درباره شناخت امام زمان ^(عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) بیشتر دانش‌آموزان به پرسش‌ها پاسخ‌های درست داده‌اند. درباره ایمان و باور قلبی به مهدی ^(عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) انتظار ظهور، فلسفه غیبت و فلسفه ظهور، میانگین به‌دست‌آمده بالاتر از حد متوسط است. در مورد تفاوت دیدگاه دانش‌آموزان در مورد فرهنگ مهدویت برحسب ویژگی‌های جمعیت شناختی نشان می‌دهد که دانش‌آموزان با جنسیت، رشته تحصیلی، ناحیه تحصیل و شغل پدر، تحصیلات پدر و تحصیلات مادر مختلف، نگرش یکسانی در مورد فرهنگ مهدویت ندارند. نتایج جعفری هرنندی (۱۳۹۴) نشان داد از بین راه کارهای به‌دست‌آمده به ترتیب، طرح مفاهیم، مصادیق، تصاویر، مؤلفه‌های مربوط به فرهنگ مهدویت در کتاب‌های درسی، نقش الگویی دبیران و کادر اجرایی مدرسه و تطابق گفتار و کردار آن‌ها با فرهنگ مهدویت، یاد کردن از افراد مشهور در حوزه مهدویت حین تدریس متناسب با محتوای درسی کلاس، ملاحظه فعالیت‌های عملی مرتبط با فرهنگ مهدویت و ارائه آن در کلاس در ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی، افزایش توانایی علمی دبیران برای پاسخ‌گویی به سؤال‌های

دانش آموزان درباره مهدویت، انتقال تجربیات و خاطرات دانش آموزان از مباحث مرتبط با مهدویت به عنوان الگو برای سایر دانش آموزان، تأکید مدارس بر پرورش تفکر تحلیلی دانش آموزان برای درک و پذیرش فرهنگ مهدویت، آشناسازی دانش آموزان با سامانه های اینترنتی مرتبط با درک مهدویت، راهنمایی و هدایت دانش آموزان برای انتخاب دوستان پایبند به فرهنگ مهدویت قرار می گیرند. نتایج پژوهش مرادی و قلمکاریان (۱۳۹۳) نشان داد انتظار ظهور در بین دانشجویان از سطح متوسط بالاتر است و آن‌ها منتظر ظهور حضرت هستند. در میان حیطه های گوناگون انتظار فرج، بیشترین درصد پاسخ های موافق و کاملاً موافق دانشجویان، به اهمیت داشتن سلامتی و آرامش حضرت اختصاص دارد. نتایج زروندی و دیگران (۱۳۹۴)، نشان داد وضعیت مؤلفه های فرهنگ انتظار (میزان ایمان و باور قلبی به حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، میزان انتظار ظهور حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، میزان آگاهی به فلسفه غیبت و میزان آگاهی به فلسفه ظهور)، در میان دانش آموزان پسر مدارس راهنمایی ناحیه ۴ شهر شیراز در حد متوسط بوده است. غفاری ایرانی (۱۳۹۲) نشان داد که درباره شناخت امام زمان بیشتر دانش آموزان به پرسش ها، پاسخ های درست داده اند. درباره ایمان و باور قلبی به امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، انتظار ظهور، فلسفه غیبت و فلسفه ظهور، میانگین به دست آمده بالاتر از حد متوسط است. یافته های تحقیق ادیب و دیگران (۱۳۹۳) حاکی از این است که همه دانش آموزان وجود امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) را قبول دارند و علاقه مند به ظهور و یاری حضرت هستند، صرفاً اطلاعات مربوط به شناخت ظاهری و کلی را دارند و آگاهی های مورد نیاز را دریافت نکرده اند، به مواردی هم که آگاهی دارند در عرصه عمل، توجه لازم را نمی کنند و از لحاظ رفتاری ضعیف هستند.

روش پژوهش

تحقیق حاضر از لحاظ هدف کاربردی و در زمره تحقیقات کاربردی محسوب می گردد. روش پژوهش، توصیفی از نوع مداخله ای و با طرح پژوهش پیش آزمون - پس آزمون با گروه گواه بود. از جامعه آماری ۲۱۸۵ نفر شامل کلیه دانش آموزان دوره ابتدایی شهرستان بجنورد بود و از کسانی که نمره پیش آزمون آن‌ها کمتر از حد میانگین در پرسش نامه بود، تعداد ۶۰ نفر به روش نمونه گیری تصادفی ساده انتخاب شدند و ۳۰ نفر در گروه آزمایش و ۳۰ نفر در گروه گواه

گمارش تصادفی شدند. رضایت دانش آموزان نمونه در رابطه با آموزش دوره سبک زندگی منتظرانه با رویکرد مبتنی بر آثار تربیتی مهدویت و شرکت در جلسات آموزش گروهی کسب شد. هم چنین آن‌ها این آزادی عمل را داشتند که هر زمان که تمایل به ادامه نداشتند آموزش را ترک نمایند. شرایط ورود به مطالعه شامل (۱) حداقل سن ۱۷ سال و در مقطع متوسطه دوم باشند؛ (۲) دانش آموزان همگی شیعه باشند؛ (۳) حداقل معدل تحصیلی سال قبل آن‌ها ۱۴ باشد؛ (۴) دانش آموزان در هیچ برنامه آموزشی مشابه هم‌زمان شرکت نداشتند باشند و (۵) نمونه از نظر مدرسه همتا (از یک کلاس درس) و از نظر سن (۱۷ الی ۲۰ سال) همگن باشد.

جدول ۱. دیاگرام طرح پژوهش

پس آزمون	متغیر مستقل	پس آزمون	گروه
O1	X	O2	E (آزمایش)
O1	-	O2	C (گواه)

در این طرح E، نشانه گروه آزمایش، C نشانه گروه گواه، O1 نشانه پیش آزمون، O2 نشانه پس آزمون و X نشانه متغیر مستقل است. در این طرح، گروه‌ها کاملاً تصادفی انتخاب شده و از هر گروه، پیش آزمون به عمل آمد، سپس گروه آزمایش را تحت تأثیر متغیر مستقل قرار داده و در پایان از هر دو گروه پس آزمون به عمل آورده و تفاوت میانگین نمرات پس آزمون و پیش آزمون گروه آزمایشی و گروه گواه با هم مقایسه گردید. برای گردآوری اطلاعات از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است.

از هر دو گروه گواه و آزمایش با پرسش‌نامه، قبل و بعد آموزش، پیش و پس آزمون گرفته شد. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه فرهنگ مهدویت حسین زاده و همکاران (۱۳۸۸) بود. پرسش‌نامه فرهنگ مهدویت: منظور از فرهنگ مهدویت، میانگین نمره‌ای است که دانش آموزان نمونه از این پرسش‌نامه کسب می‌کنند. این پرسش‌نامه توسط حسین زاده و همکاران (۱۳۸۸) ساخته و ابعاد پنج‌گانه اعتقاد به مهدویت را دارد (که شامل بعد شناخت، بعد انتظار ظهور، بعد فلسفه غیبت، بعد فلسفه ظهور و بعد ایمان و باور قلبی است) و سؤالات مربوط به هر بعد در پرسش‌نامه مشخص شده است. این پرسش‌نامه حاوی ۴۰ سؤال بسته پاسخ است که حداقل نمره ۷۶ و حداکثر نمره ۲۱۸ است (۱۴۷ نمره میانگین). ملاک سنجش مؤلفه‌های ایمان و باور قلبی ظهور بر

اساس مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت (کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) بوده و روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه توسط اساتید و کارشناسان حوزه و دانشگاه تأیید شده است. در پژوهش یزد خواستی و امینی (۱۳۹۱) پایایی پرسش‌نامه از طریق ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۳ برآورد گردید.

جدول ۲. اطلاعات مربوط ضریب اعتبار کلی (پایایی) با دو روش تنصیف و باز آزمایی (n=30)

گروه نمونه		پرسش‌نامه
روش تنصیف	روش باز آزمایی	
۰/۷۵	۰/۸۳	فرهنگ مهدویت

پژوهش حاضر درصدد بررسی این مهم است که آیا آموزش سبک زندگی منتظرانه بر فرهنگ مهدویت دانش‌آموزان متوسطه تأثیر دارد؟ و به دنبال پاسخگویی به فرضیه‌های زیر است:
فرضیه ۱: آموزش سبک زندگی منتظرانه بر بعد شناخت فرهنگ مهدویت دانش‌آموزان متوسطه تأثیر گذار است.

فرضیه ۲: آموزش سبک زندگی منتظرانه بر بعد انتظار ظهور فرهنگ مهدویت دانش‌آموزان متوسطه تأثیر گذار است.

فرضیه ۳: آموزش سبک زندگی منتظرانه بر بعد آگاهی به فلسفه غیبت فرهنگ مهدویت دانش‌آموزان متوسطه تأثیر گذار است.

فرضیه ۴: آموزش سبک زندگی منتظرانه بر بعد آگاهی به فلسفه ظهور فرهنگ مهدویت دانش‌آموزان متوسطه تأثیر گذار است.

فرضیه ۵: آموزش سبک زندگی منتظرانه بر بعد ایمان و باور قلبی فرهنگ مهدویت دانش‌آموزان متوسطه تأثیر گذار است

شیوه اجرای پژوهش

ابتدا توسط مدرس (دکترای تخصصی الهیات و معارف اسلامی) پروتکل (بسته آموزشی) سبک زندگی منتظرانه از طریق دو منبع الف کتاب سبک زندگی منتظرانه (ملایی، ۱۳۹۶) و ب) کتاب آثار تربیتی اعتقاد به مهدویت (نجم، ۱۳۹۶) تهیه و سرفصل‌های ذیل آماده گردید: منزلت سبک زندگی منتظرانه، ماهیت سبک زندگی منتظرانه، اهداف و کارکردهای سبک زندگی منتظرانه، نگرش‌ها و ارزش‌های سبک زندگی منتظرانه، آثار تربیتی اعتقاد به مهدویت و موانع

اعتقاد به مهدویت؛ سپس در ۱۰ جلسه ۱ ساعته به گروه نمونه آموزش داده شد. آموزش سبک زندگی منتظرانه با هدف زمینه‌سازی برای ظهور حضرت مهدی (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) هویت خاصی به دیدگاه‌ها و گرایش‌ها و رفتارهای فرد مسلمان می‌دهد؛ یعنی اگر در نظر بگیریم که سبک زندگی یک فرد منطبق بر آموزه‌های اسلام است، این دیدگاه شیعی درباره حضرت حجت (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) و زمینه‌سازی برای ظهور ایشان مانند نخ تسییحی، همه اجزای زندگی مؤمنانه آن فرد را به هم متصل می‌کند و به آن جهت می‌دهد که خلاصه این بسته آموزشی در جدول ۳ ارائه شده است. قبل و پس از آموزش، پرسش‌نامه فرهنگ مهدویت تکمیل شد.

جدول ۳. برنامه آموزش گروهی سبک زندگی منتظرانه

جلسه	عنوان جلسه	تعداد جلسه	محتوای جلسه
اول	آشنایی اعضای گروه با یکدیگر، اهداف جلسات، تعریف و مفهوم سبک زندگی منتظرانه	۱ جلسه	تعریف سبک زندگی منتظرانه، آگاهی نسبت به سبک زندگی منتظرانه و آشنایی با مفهوم آن.
دوم	منزلت سبک زندگی منتظرانه و ماهیت آن	۲ جلسه	بینش‌ها، گرایش‌ها و کنش‌های این سبک زندگی و تفسیر آن
سوم	اهداف، کارکرد، نگرش‌ها و ارزش‌های سبک زندگی منتظرانه	۴۴۴۴ (چند جلسه)	تکالیف و مسئولیت سبک زندگی منتظرانه و دیدگاه‌های گوناگون و روایت و ارزش‌ها و نگرش‌ها
چهارم	آثار تربیتی و موانع اعتقاد به مهدویت	۲ جلسه	فرهنگ انتظار و وظایف شیعه در هنگام غیبت و جزئیاتی از سبک زندگی مهدوی و مشکلات و مسائل آن
پنجم	جمع‌بندی مطالب ارائه شده در طول دوره	۲ جلسه	جمع‌بندی مطالب ارائه شده در طول دوره با تأکید بر نکات اساسی سبک زندگی منتظرانه برای دانش‌آموزان.

یافته‌ها

ویژگی‌های جمعیت شناختی جنس و نوع تحصیلات دانش‌آموزان، شامل اکثریت جنس نمونه دختر (۱۹ نفر) و درصد فراوانی مربوط به رشته تحصیلی دانش‌آموزان در جدول شماره چهار ارائه شده است.

جدول ۴. فراوانی و درصد دانش‌آموزان گروه نمونه به تفکیک رشته تحصیلی (n=۳۰)

رشته تحصیلی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
ریاضی - فیزیک	۸	٪۳۰	٪۳۰
علوم تجربی	۱۶	٪۴۷/۵	٪۷۷/۵
علوم انسانی	۶	٪۲۲/۵	٪۱۰۰
کل	۳۰	۱۰۰	

همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، از بین دانش‌آموزان شرکت‌کننده در این پژوهش تعداد ۸ نفر (٪۳۰) در رشته ریاضی - فیزیک، ۱۶ نفر (٪۴۷/۵) در رشته تجربی و شش نفر (٪۲۲/۵) در رشته علوم انسانی مشغول به تحصیل بودند. شایان‌ذکر است که همه دانش‌آموزان شرکت‌کننده در پژوهش متوسطه نظری بودند.

برای بررسی نقش آموزش دوره سبک زندگی منتظرانه به شیوه گروهی بر فرهنگ مهدویت دانش‌آموزان، میانگین و انحراف استاندارد گروه نمونه (پیش‌آزمون - پس‌آزمون) در مؤلفه‌های مختلف فرهنگ مهدویت به صورت جداگانه در جدول شماره پنج گزارش شده است. شاخص‌های به‌دست‌آمده نشان می‌دهد اثر کاربندی، در میانگین پیش‌آزمون و پس‌آزمون برخی مؤلفه‌های نمونه تغییراتی ایجاد کرده است.

جدول ۵. شاخص‌های توصیفی ابعاد متغیر فرهنگ مهدویت در پیش‌آزمون و پس‌آزمون نمونه

گروه نمونه پژوهش				
پس‌آزمون		پیش‌آزمون		ابعاد
SD	M	SD	M	
۱/۱۳	۳۲/۱۵	۱/۹۷	۲۱/۰۵	باور قلبی
۲/۷۸	۲۷/۰۴	۱/۱۲	۲۱/۰۹	انتظار ظهور
۱/۵۵	۲۶/۰۱	۱/۳۳	۲۲/۸۶	فلسفه غیبت

۰/۹۳	۲۳/۵۱	۱/۲۷	۱۹/۶۳	فلسفه ظهور
------	-------	------	-------	------------

M میانگین اصلاح شده، SD انحراف معیار

همان طور که در جدول بالا مشاهده می شود، میانگین نمرات پس آزمون ابعاد فرهنگ مهدویت گروه آزمایش (باور قلبی) ۳۲/۱۵، (انتظار ظهور) ۲۷/۰۴، (فلسفه غیبت) ۲۶/۰۱ و (فلسفه ظهور) ۲۳/۵۱، نشان دهنده وضعیت مطلوب در ابعاد متغیر فرهنگ مهدویت پس از آموزش دوره سبک زندگی منتظرانه است (معنادار بودن یا نبودن مقادیر، تنها از طریق رد و تأیید فرضیه‌ها اثبات خواهد شد).

در پاسخ به فرضیه‌های تحقیق از آزمون t جفت شده استفاده شد. قبل از انجام آزمون t جفت شده مفروضه‌های این آزمون بررسی شد. برای انجام آزمون‌های آمار پارامتریک، علاوه بر فاصله‌ای بودن مقیاس اندازه گیری متغیر، وجود شرایط بهنجار بودن توزیع متغیرها، همگنی ماتریس واریانس و کواریانس و همبستگی میان متغیرهای وابسته ضروری است. در ادامه به توضیح هر یک از مفروضات پرداخته شده است:

بهنجار بودن توزیع متغیرها: این مفروضه بدین معناست که توزیع متغیرها در این جامعه به هنجار بوده است. به عبارت دیگر زمانی می توان آزمون پارامتریک را به کار برد که دلیلی برای این اعتقاد وجود داشته باشد که توزیع‌های جامعه، تفاوت زیادی با توزیع بهنجار نداشته باشند (فرگوسن و تاکانه، ۲۰۰۲). جهت بررسی بهنجار بودن توزیع جامعه از آزمون ناپارامتریک کالموگروف - اسمیرنف تک بعدی استفاده شد. این آزمون ناپارامتریک، یکی از آزمون‌های نیکویی برازش است. در این آزمون دو مقدار فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار وجود دارد. جهت تفسیر نتایج حاصل از این آزمون می توان به دو صورت عمل کرد؛ روش اول این است که به مقدار Z این آزمون توجه شود و اگر این مقدار بیش از $\pm 1/96$ باشد، توزیع جامعه نابهنجار خواهد بود و در روش دوم سطح معناداری آزمون بر دو تقسیم می شود که اگر مقدار به دست آمده بیشتر از ۰/۲۵ باشد، بهنجار بودن توزیع برداشت می شود.

جدول ۶. نتایج آزمون کولموگروف - اسمیرنف برای بررسی نرمال بودن توزیع متغیر

متغیرها	مقدار آماره کولموگروف - اسمیرنف	سطح معناداری
باور قلبی	۱/۰۴	۰/۰۹

متغیرها	مقدار آماره کولموگروف - اسمیرنف	سطح معناداری
انتظار ظهور	۰/۷۹	۰/۱۱
فلسفه غیبت	۰/۷۳	۰/۱۳
فلسفه ظهور	۰/۶۹	۰/۰۸
نمره کل مقیاس فرهنگ مهدویت	۰/۸۰	۰/۰۶۴

همان‌طور که در جدول بالا مشاهده می‌شود، سطوح معناداری به‌دست آمده از آزمون کولموگروف - اسمیرنف بیانگر این است که دلیلی بر ضد این فرضیه که نمونه موردنظر از توزیع نرمال به‌دست آمده است وجود ندارد.

مفروضه نرمال بودن: سطح معناداری آزمون لوین برای متغیر فرهنگ مهدویت بیشتر از ۰/۰۵ به‌دست آمد؛ بنابراین مفروضه نرمال بودن برقرار است.

جدول ۷. آزمون لوین

آزمون لوین				
متغیر	Sig.	df2	df1	F
فرهنگ مهدویت	۰/۵۱	۳۸	۱	۱/۵۲

هم‌چنین قبل از بررسی مفروضه‌ها وجود داده‌های خارج از محدوده بررسی و با مراجعه به اصل پرسش‌نامه اصلاحات لازم انجام شد. پس از آن، داده‌های گزارش نشده مورد بررسی قرار گرفت و مشخص شد هیچ داده گزارش نشده‌ای وجود ندارد. افزون بر آن، داده‌های پرت تک متغیری نیز با استفاده از نمودار مستطیلی (Plot Box) بررسی و نتایج نشان داد که یک داده پرت تک متغیری در مقیاس فرهنگ مهدویت وجود دارد که با میانگین داده‌ها جایگزین شد. علاوه بر آن، کجی و چولگی داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS محاسبه و نتایج نشان داد کجی و چولگی هیچ کدام از مقادیر بیشتر از ± 1 نیست. پس از بررسی کامل، فرضیه‌های اصلی به شرح زیر آمده است.

یافته‌ها

فرضیه ۱: بعد شناخت از مؤلفه‌های فرهنگ مهدویت دانش‌آموزان در پس‌آزمون بالاتر (متفاوت) از پیش‌آزمون است.

به منظور پاسخ‌گویی به فرضیه فوق، از آزمون مک‌نمار استفاده شده است. آزمون مک‌نمار جایگزین آزمون t دونمونه‌ای جفتی است در صورتی که سؤال از نوع اسمی باشد. نتایج در جدول ۸ ارائه شده است.

جدول ۸. مقایسه بعد شناخت دانش‌آموزان

Sig	df	متغیر
۰/۵۶	۶۰	بعد شناخت

df=درجه آزادی و sig=سطح معنی‌داری.

همان‌طور که در جدول فوق قابل مشاهده است، از آنجاکه میزان سطح معناداری ۰/۵۶ محاسبه شده است و این میزان از ۰/۰۵ بیشتر است، بنابراین دلیلی بر تأیید فرضیه تحقیق وجود ندارد و این فرضیه رد می‌شود؛ بنابراین تفاوت معناداری بین فرهنگ مهدویت از نظر مؤلفه شناخت بین دانش‌آموزان بعد از آموزش دوره‌های سبک زندگی منتظرانه به وجود نیامده است. فرضیه ۲: بعد انتظار ظهور از مؤلفه‌های فرهنگ مهدویت دانش‌آموزان در پس‌آزمون آزمایشی، بالاتر (تفاوت) از پیش‌آزمون است.

به منظور پاسخ‌گویی به فرضیه فوق، از آنجایی که سؤال گزینه‌های کمی دارد، از آزمون t دونمونه‌ای جفت شده (جفتی یا وابسته) استفاده گردید و نتایج در جدول شماره ۹ ارائه شده است.

جدول ۹. مقایسه بعد انتظار ظهور دانش‌آموزان در دو حالت

Sig	df	t	SD	M	تعداد	گروه نمونه	بعد
۰/۰۲	۳۹	۱/۲۶	۱/۱۲	۲۱/۰۹	۳۰	پیش‌آزمون	انتظار ظهور
			۲/۷۸	۲۷/۰۴		پس‌آزمون	

M=میانگین؛ SD=انحراف معیار؛ df=درجه آزادی و sig=سطح معنی‌داری.

همان‌طور که در جدول فوق قابل مشاهده است بین مؤلفه انتظار ظهور از ابعاد مقیاس فرهنگ مهدویت دانش‌آموزان در دو حالت پیش‌آزمون و پس‌آزمون با توجه به $t=1/26$ تفاوت معنی‌داری در سطح $p=0/02$ وجود دارد؛ یعنی دانش‌آموزان متوسط دومی که در دوره‌های آموزشی سبک زندگی منتظرانه شرکت کرده‌اند، از نظر بعد انتظار ظهور نمرات بالاتری دارند و میانگین

به دست آمده گویای این امر است؛ بنابراین این فرضیه پژوهش تأیید می شود و می توان گفت دوره های آموزشی سبک زندگی منتظرانه بر بعد انتظار ظهور دانش آموزان تأثیر مثبت دارد. فرضیه ۳: بعد آگاهی به فلسفه ظهور از مؤلفه های فرهنگ مهدویت دانش آموزان در پس آزمون بالاتر (متفاوت) از پیش آزمون است.

به منظور پاسخگویی به فرضیه فوق، از آنجایی که سؤال گزینه های کمی دارد، از آزمون t دونمونه ای جفت شده (جفتی یا وابسته) استفاده گردید و نتایج در جدول ۱۰ ارائه شده است.

جدول ۱۰. مقایسه بعد آگاهی به فلسفه ظهور دانش آموزان در دو حالت

Sig	df	t	SD	M	تعداد	گروه نمونه	بعد
۰/۰۹	۳۹	۰/۷۹	۱/۲۷	۱۹/۶۳	۳۰	پیش آزمون	آگاهی به فلسفه
			۰/۹۳	۲۳/۵۱		پس آزمون	

M= میانگین؛ SD= انحراف معیار؛ df= درجه آزادی و sig= سطح معنی داری.

همان طور که در جدول فوق قابل مشاهده است بین مؤلفه آگاهی به فلسفه ظهور از ابعاد مقیاس فرهنگ مهدویت دانش آموزان در دو حالت پیش آزمون و پس آزمون با توجه به $t=۰/۷۹$ تفاوت معنی داری در سطح $p=۰/۰۹$ مشاهده نگردید؛ یعنی دانش آموزان متوسط دومی که در دوره های آموزشی سبک زندگی منتظرانه شرکت کرده اند، از نظر بعد آگاهی به فلسفه نمرات مطلوب تری کسب نکرده اند؛ بنابراین این فرضیه پژوهش تأیید نمی شود و می توان گفت دوره های آموزشی سبک زندگی منتظرانه بر بعد آگاهی به فلسفه ظهور دانش آموزان تأثیر ندارد.

فرضیه ۴: بعد فلسفه غیبت از مؤلفه های فرهنگ مهدویت دانش آموزان در پس آزمون بالاتر (متفاوت) از پیش آزمون است.

به منظور پاسخگویی به فرضیه فوق نیز از آنجایی که سؤال گزینه های کمی دارد، از آزمون t دونمونه ای جفت شده (جفتی یا وابسته) استفاده گردید و نتایج در جدول شماره ۱۱ ارائه شده است.

جدول ۱۱. مقایسه بعد فلسفه غیبت دانش آموزان در دو حالت

Sig	df	t	SD	M	تعداد	گروه نمونه	بعد
۰/۰۱	۳۹	۲/۱۴	۱/۳۳	۲۲/۸۶	۳۰	پیش آزمون	فلسفه غیبت
			۱/۵۵	۲۶/۰۱		پس آزمون	

M= میانگین؛ SD= انحراف معیار؛ df= درجه آزادی و sig= سطح معنی داری.

همان طور که در جدول فوق قابل مشاهده است، بین مؤلفه فلسفه غیبت از ابعاد مقیاس فرهنگ مهدویت دانش آموزان در دو حالت پیش آزمون و پس آزمون، با توجه به $t=2/14$ تفاوت معنی داری در سطح $p=0/01$ مشاهده گردید؛ یعنی دانش آموزان متوسط دومی که در دوره های آموزشی سبک زندگی منتظرانه شرکت کرده اند از نظر بعد فلسفه غیبت نمرات مطلوب تری کسب کرده اند؛ بنابراین این فرضیه پژوهش تأیید می شود و می توان گفت دوره های آموزشی سبک زندگی منتظرانه بر بعد فلسفه غیبت دانش آموزان تأثیر دارد.

فرضیه ۵: بعد ایمان و باور قلبی از مؤلفه های فرهنگ مهدویت دانش آموزان در پس آزمون بالاتر (متفاوت) از پیش آزمون است.

به منظور پاسخگویی به فرضیه فوق نیز، از آنجایی که سؤال گزینه های کمی دارد، از آزمون t دو نمونه ای جفت شده (جفتی یا وابسته) استفاده گردید و نتایج در جدول شماره ۱۲ ارائه شده است.

جدول ۱۲. مقایسه بعد ایمان و باور قلبی دانش آموزان در دو حالت

Sig	df	t	SD	M	تعداد	گروه نمونه	بعد
۰/۰۰	۳۹	۴/۰۹	۱/۹۷	۲۱/۰۵	۳۰	پیش آزمون	ایمان و باور قلبی
			۱/۱۳	۳۲/۱۵		پس آزمون	

M= میانگین؛ SD= انحراف معیار؛ df= درجه آزادی و sig= سطح معنی داری.

همان طور که در جدول فوق قابل مشاهده است بین مؤلفه ایمان و باور قلبی از ابعاد مقیاس فرهنگ مهدویت دانش آموزان در دو حالت پیش آزمون و پس آزمون با توجه به $t=4/09$ تفاوت معنی داری در سطح $p=0/00$ مشاهده گردید؛ یعنی دانش آموزان متوسط دومی که در دوره های آموزشی سبک زندگی منتظرانه شرکت کرده اند، از نظر بعد ایمان و باور قلبی نمرات بسیار مطلوب تری کسب کرده اند؛ بنابراین این فرضیه پژوهش تأیید می شود و می توان گفت دوره های آموزشی سبک زندگی منتظرانه بر بعد ایمان و باور قلبی دانش آموزان بیشترین تأثیر را دارد.

نتیجه گیری و پیشنهادها

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر آموزش دوره سبک زندگی منتظرانه بر فرهنگ اعتقاد به مهدویت دانش آموزان انجام شد و یافته ها نشان داد در بعد شناخت، با توجه به اینکه سطح

معناداری ۰/۵۶ محاسبه گردید و این میزان از ۰/۰۵ بیشتر است، فرضیه تأیید نشد و در بعد انتظار ظهور ($t=1/26$ ، $p=0/02$)، بعد ایمان و باور قلبی ($t=4/09$ ، $p=0/00$) و بعد فلسفه غیبت ($t=2/14$)، تفاوت معناداری بین دو حالت پیش‌آزمون و پس‌آزمون مشاهده گردید؛ اما در بعد آگاهی به فلسفه ظهور ($t=0/79$ ، $p=0/09$) تفاوتی بین دو حالت مشاهده نشد؛ بدین معناکه آموزش گروهی دوره سبک زندگی منتظرانه بر ابعاد انتظار ظهور، ایمان و باور قلبی و فلسفه غیبت از مؤلفه‌های مقیاس فرهنگ مهدویت تأثیرگذار اما بر مؤلفه‌های شناخت و آگاهی به فلسفه ظهور در دانش‌آموزان اثرگذار نبوده است. در این راستا یافته‌های پژوهش حسین زاده و همکاران (۱۳۸۹)، سعدی پور و همکاران (۱۳۹۴)، گودرزی (۱۳۸۶)، حسین زاده و همکاران (۱۳۸۸)، یزدخواستی و همکاران (۱۳۹۱)، مرزوقی (۱۳۸۷)، جعفری هرنسلی (۱۳۹۴)، مرادی و قلمکاریان (۱۳۹۳)، زروندی و همکاران (۱۳۹۴) و ادیب و دیگران (۱۳۹۳) بررسی شد. یافته‌های فرضیه اول نشان داد که بعد شناخت از مؤلفه‌های فرهنگ مهدویت دانش‌آموزان در پس‌آزمون بالاتر (متفاوت) از پیش‌آزمون است. تفاوت معناداری بین فرهنگ مهدویت از نظر مؤلفه شناخت بین دانش‌آموزان بعد از آموزش دوره‌های سبک زندگی منتظرانه به وجود نیامده است که می‌توان این‌گونه تبیین نمود که فراگیران در یک جامعه اسلامی و با فرهنگ و تربیت اسلامی، شناخت و آگاهی دارند که از طریق تربیت رسمی و غیررسمی به آن‌ها منتقل شده است؛ لذا از بعد شناختی این آموزش‌ها به اندازه ابعاد دیگر تأثیرگذار نخواهد بود. نتایج فرضیه دوم نشان داد بعد انتظار ظهور از مؤلفه‌های فرهنگ مهدویت دانش‌آموزان در پس‌آزمون آزمایش بالاتر (متفاوت) از پیش‌آزمون است؛ لذا این فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد و می‌توان گفت دوره‌های آموزشی سبک زندگی منتظرانه بر بعد انتظار ظهور دانش‌آموزان تأثیر مثبت دارد. نتایج فرضیه سوم نشان داد بعد آگاهی به فلسفه ظهور از مؤلفه‌های فرهنگ مهدویت دانش‌آموزان در پس‌آزمون بالاتر (متفاوت) از پیش‌آزمون است، پس این فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار نمی‌گیرد و می‌توان گفت دوره‌های آموزشی سبک زندگی منتظرانه بر بعد آگاهی به فلسفه ظهور دانش‌آموزان تأثیر ندارد. فرضیه چهارم بیان می‌دارد بعد فلسفه غیبت از مؤلفه‌های فرهنگ مهدویت دانش‌آموزان در پس‌آزمون بالاتر (متفاوت) از پیش‌آزمون است؛ لذا این فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد و می‌توان گفت دوره‌های آموزشی سبک زندگی منتظرانه بر بعد فلسفه غیبت دانش‌آموزان تأثیر دارد. در نهایت فرضیه پنج نشان داد بعد ایمان و باور قلبی از مؤلفه‌های فرهنگ مهدویت دانش‌آموزان در

پس آزمون بالاتر (متفاوت) از پیش آزمون است، پس با توجه به نتایج این فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد و می‌توان گفت دوره‌های آموزشی سبک زندگی منتظرانه بر بعد ایمان و باور قلبی دانش آموزان بیشترین تأثیر را دارد. برای گسترش باور مهدویت، از طریق تغییر در ارزش‌ها و سبک زندگی می‌توان اقدام کرد. در این راستا سبک زندگی منتظرانه نیازمند آموزش و تربیت دینی صحیح افراد از سنین کودکی است. با توجه به نقش تعلیم و تربیت و نظام آموزش و پرورش در تغییرات اجتماعی و زمینه‌سازی برای ظهور، به نقش نظام آموزش و پرورش در پیشبرد اهداف مهدویت و انتظار، نیازمند سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های آموزشی و تربیتی بلندمدت هستیم. تربیت مهدوی بن‌مایه تکوین و تضمین جامعه زمینه‌ساز در توسعه و تحکیم فرهنگ انتظار است. تربیت مهدوی باید بر پایه‌های معرفتی و ارزش خاص خود در ساختار، نگرش و رفتار سازمان آموزش و پرورش کشور توسعه یابد تا زمینه‌ساز ظهور ارزش‌های دینی و توحیدی آن باشد. این مهم نیازمند توجهات خاص به اسناد بالادستی نظام آموزشی از جمله سند ملی برنامه درسی و سند تحول بنیادین است.

اهداف سبک زندگی منتظرانه شامل عبودیت و تقرب به خدا، نیل به درجات الهی، راه ورود به سپاه امام زمان (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف)، تبدیل سازی انتظار ظاهری به انتظار واقعی، الگوسازی با تمدن سازی، اصلاح‌گری در فرد و اجتماع و انتقال عملی ارزش‌های ناب مهدوی است و از کارکردهای سبک زندگی منتظرانه، نمادهای باورهای مهدوی، همدلی، هم‌بستگی و همیاری جامعه منتظر، تأثیرگذاری تربیتی از جهت روشی، افزایش بهره‌وری در زندگی، تلاش و پویایی هدفمند، نشاط‌بخشی، وحدت شخصیت و نظام‌مند شدن فعالیت‌ها، تعهد آفرینی و قانون‌مداری، پیش‌بینی و کنترل رفتارها، ظلم‌ستیزی در قالب‌های مختلف و تقویت نظام اسلامی است (مولایی، ۱۳۹۵:۹۰).

در این راستا پیشنهاد می‌شود قبل از هرگونه اقدام، زمینه‌سازی و ایجاد بستری مناسب برای پذیرش پیام صورت پذیرد. آماده‌سازی و تربیت نیروی انسانی هماهنگ و همراه با اهداف دولت مهدوی، وجود نظام آموزش و پرورش مهدوی با هدف تربیت منتظران زمینه‌ساز را می‌طلبد. از این رو، در این مرحله باید به لزوم هماهنگی نظام آموزشی با نظام ارزشی مهدویت توجه کرد. تربیت مهدوی بن‌مایه تکوین و تضمین جامعه زمینه‌ساز در توسعه و تحکیم فرهنگ انتظار است. تا زمانی که تربیت مهدوی بر پایه‌های معرفتی و ارزش خاص خود در ساختار، نگرش و رفتار سازمان

آموزش و پرورش کشور توسعه نیابد، به زمینه‌سازی ظهور ارزش‌های دینی و توحیدی نمی‌توان امید بست. طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش، به‌منظور ترسیم جهت‌گیری‌های اساسی نظام آموزش و پرورش، با در نظر گرفتن نقش محوری برای ارزش‌ها و باورهای دینی تجلی‌یافته در مهدویت و انتظار، مبنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی از ضروریات زمینه‌سازی است (موسوی، ۱۳۸۸). در این راستا می‌توان پیشنهادهایی را مطرح نمود. آشناسازی افراد با مفاهیم دینی و مهدوی و ترغیب آنان به رفتارهای دینی در مدارس را می‌توان از چند طریق انجام داد: ۱) کتب و متون درسی و برنامه‌های آموزشی؛ ۲) ارتباطات و تعامل معلمان و اساتید با دانش‌آموزان و دانشجویان؛ ۳) فضای عمومی مدرسه و دانشگاه و تبلیغات مناسب در آن و ۴) گروه‌ها و انجمن‌های موجود در مدرسه و دانشگاه (ملکی راد، ۱۳۹۵).

پیشنهاد می‌شود معلمان به‌صورت محتوای تلفیقی، دانش‌آموزان را در موضوعات مختلف درسی با سیرت، هدف، علل غیبت و عوامل ظهور امام زمان (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) آشنا کنند. دعوت از روحانیون آگاه، کارشناسان خبره مسائل مذهبی که به زبانی روزآمد و مستدل و به‌دوراز نگاه صرف عاطفی بتوانند دانش‌آموزان را نسبت به مبانی، تاریخ، دلایل، عوامل و چرایی آموزه مهدویت آگاه کنند نیز بسیار اهمیت دارد. استفاده از روش‌های تدریس مختلف و چند رسانه‌ای‌های متنوع و لحاظ کردن و گنجانیدن محتوای آموزشی مرتبط با پنج مؤلفه اصلی فرهنگ مهدویت در قالب کتب درسی مقطع متوسطه در آشناسازی دانش‌آموزان با حوزه مهدویت تأثیری بسزا دارد، به‌ویژه توجه به این آموزه‌ها در چارچوب محتوایی دروسی همچون دین و زندگی، ادبیات فارسی، مطالعات اجتماعی، تاریخ و زیست‌شناسی می‌تواند در ایجاد شناخت و معرفت نسبت به آموزه‌های فرهنگ مهدویت مؤثر باشد. افزون بر این، طراحی و اجرای فعالیت‌های تربیتی و فرهنگی در مدارس متوسطه در قالب «فوق‌برنامه»، مراسم صبحگاهی، مناسبت‌های مذهبی و دینی خاص نیز در ایجاد شناخت، معرفت و نگرش‌های مثبت در میان دانش‌آموزان بسیار مهم است. معلمان می‌توانند با دعوت از روحانیون و افراد خبره به کلاس، موضوع را برای دانش‌آموزان، بهتر تشریح کنند که زمینه تأکید مدارس بر پرورش تفکر تحلیلی دانش‌آموزان برای درک و پذیرش فرهنگ مهدویت ایجاد شود. بازدید از کتابخانه‌های تخصصی مهدویت با هدف ترغیب دانش‌آموزان به پژوهش در این حوزه، برگزاری مسابقات علمی - پژوهشی در قالب فراخوان آثار در ابعاد مختلف فرهنگ مهدویت، غنی‌سازی منابع فرهنگ مهدویت در کتابخانه مدارس و پروژه‌های تحقیقاتی کلاسی

در زمینه مهدوی نیز از دیگر کارهایی است که می‌توان انجام داد.

منابع

فارسی

- ادیب، یوسف؛ فتحی‌آذر، اسکندر؛ ابراهیمی‌هرستانی، اصغر (۱۳۹۳)، ادراک دانش‌آموزان فارغ‌التحصیل سوم متوسطه نظری از مهدویت: پژوهشی پدیدارشناسانه، دو فصل‌نامه تربیت اسلامی، سال نهم، شماره ۷، ۱۹-۲۶.
- سبحانی‌نژاد، مهدی؛ فقیهی، علی‌نقی؛ نجفی، حسن (۱۳۹۴)، تجربه زیسته متخصصین تعلیم و تربیت از راه‌کارهای گسترش رفتار اخلاقی زمینه‌ساز ظهور در برنامه‌های درسی دانشگاهی، فصل‌نامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، دوره ۲۳، شماره ۲۶.
- سعدی پور، اسماعیل؛ دلاور، علی؛ چیناوی، علی؛ سلم‌آبادی، مجتبی (۱۳۹۴)، اثربخشی آموزش معارف مهدوی بر بهزیستی روان‌شناختی و جهت‌گیری زندگی، دین و سلامت، ۳ (۲): ۱۹-۲۸.
- جعفری‌هرندی، رضا (۱۳۹۴)، تحلیل راه‌کارهای مؤثر بر نهادینه‌سازی فرهنگ مهدویت در برنامه درسی دوره متوسطه از دیدگاه دبیران شهر اصفهان، فصل‌نامه مشرق موعود، سال دهم، شماره ۳۷، ۱۲۳-۱۴۴.
- حسین زاده، اکرم؛ تقی زاده، محمد احسان؛ همایی، رضا (۱۳۸۸)، بررسی باور به مهدویت در میان جوانان تهرانی، فصل‌نامه علمی - پژوهشی مشرق موعود، سال سوم، شماره ۱۲، ۱۵۰-۱۲۹.
- حکیم زاده، رضوان؛ آرمنده، محمد؛ محمدی، نیر (۱۳۹۴)، میزان توجه به موضوع مهدویت و انتظار در کتاب‌های منتخب دروس معارف اسلامی دانشگاه‌ها، فصل‌نامه علمی - پژوهشی مشرق موعود، شماره ۳۳، ۱۲۵-۱۴۷.
- سعدی پور، اسماعیل؛ دلاور، علی؛ چیناوی، علی؛ سلم‌آبادی، مجتبی (۱۳۹۴)، اثربخشی آموزش معارف مهدوی بر بهزیستی روان‌شناختی و جهت‌گیری زندگی، دین و سلامت، ۳ (۲): ۱۹-۲۸.
- شریف‌زاده، حکیمه سادات؛ قاضی، مرضیه (۱۳۹۳)، مهدویت و دلالت‌های تربیتی آن (به لحاظ تنظیم اهداف، اصول و روش‌ها)، مجله پژوهش‌های تعلیم و تربیت اسلامی، سال ششم، پاییز و زمستان ۱۳۹۳، شماره ۱۰.
- داوود پور، مرتضی (۱۳۸۸)، نقش انتظار فرج در انسجام اسلامی گروه‌های سیاسی - اجتماعی و وظایف دولت زمینه‌ساز، فصل‌نامه مشرق موعود، سال سوم، شماره ۱۱، ۳۱-۴۶.
- زروندی، نفیسه؛ زروندی، جواد؛ خنیفر، حسین (۱۳۹۴)، تحلیل دینی بر فرهنگ انتظار در جامعه زمینه‌ساز ظهور (بررسی موردی در میان دانش‌آموزان پسر مدارس راهنمایی ناحیه ۴ شهر شیراز)، فصل‌نامه مشرق موعود، سال نهم، شماره ۳۵، ۸۳-۱۰۰.
- عظیمی، کاظم (۱۳۸۹)، درآمدی بر فرهنگ مهدویت و عناصر آن، دین و ارتباطات، سال هفدهم، شماره اول و دوم (پیاپی ۳۷-۳۸).
- گودرزی، مجتبی (۱۳۸۶)، بررسی رابطه آموزه مهدویت در تعلیم و تربیت اسلامی، فصل‌نامه مشرق موعود، سال اول، شماره ۲، ۱۷۱-۱۸۴.
- مرادی، اعظم؛ قلمکاریان، محمد (۱۳۹۳)، پیش‌بینی میزان انتظار فرج بر اساس امید، خوش‌بینی و منبع کنترل در دانشجویان، فصل‌نامه مشرق موعود، سال هشتم، شماره ۲۹، ۱۶۵-۱۸۰.

- مرادی، اعظم؛ قلمکاریان، محمد (۱۳۹۳)، بررسی وضعیت حیطه‌های مختلف انتظار فرج در دانشجویان و رابطه آن با ویژگی‌های جمعیت شناختی، فصل‌نامه مشرق موعود، سال هشتم، شماره ۳۲: ۱۰۷-۱۲۵.
- موسوی، مهدی (۱۳۸۸)، مدرسه مهدوی (درآمدی بر فلسفه و نظام آموزش و پرورش زمینه‌ساز ظهور)، مشرق موعود، سال سوم، شماره ۱۰، ۸۵-۱۱۴.
- ملکی راد، محمود (۱۳۹۵)، چگونگی جامعه‌پذیری مهدویت، فصل‌نامه اسلام و مطالعات اجتماعی، سال چهارم، شماره ۶، ۳۲-۲.
- مرادی، اعظم؛ قلمکاریان، محمد (۱۳۹۳)، پیش‌بینی میزان انتظار فرج بر اساس امید، خوش‌بینی و منبع کنترل در دانشجویان، فصل‌نامه مشرق موعود، سال هشتم، شماره ۲۹، ۱۸۰-۱۶۵.
- مولایی، حسن (۱۳۹۵)، سبک زندگی منتظرانه، قم: حوزه علمیه قم، مرکز تخصصی مهدویت.
- مرزوقی، رحمت‌الله (۱۳۸۷)، سیمای مهدویت در برنامه‌های آموزشی مدارس: رویکردی به فلسفه تربیتی انتظار. دو فصل‌نامه تربیت اسلامی، سال ۳، شماره ۷، ۱۳۷-۱۲۷.
- نجم، نجمه (۱۳۹۶)، آثار تربیتی اعتقاد به مهدویت، قم: حوزه علمیه قم، مرکز تخصصی مهدویت.
- وزارتی، محمدحسین (۱۳۹۱)، سبک زندگی طرح دوباره یک دغدغه دیرین، روزنامه پرتو، قسمت فرهنگی و اجتماعی، سال چهاردهم، شماره ۵۳.
- یزدخواستی، علی؛ امینی، محمد؛ رحیمی، محمد؛ غفاری‌ایرانی، ساره (۱۳۹۱)، بررسی وضعیت فرهنگ مهدویت بین دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر قم، فصل‌نامه مشرق موعود، سال ششم، شماره ۲۳، ۱۴۹-۱۳۳.

لاتین

- Hosseinzadeh A.(2010) Taghizadeh EM. Homayi R. Surveying the belief of Mahdism among the young Tehrani people aged 15 to 29. Mashregh-e-Mawoud. 3(12):129-529Persian.
- Moradi A.(2014) Qhalmkarian sm. Surveying the condition of various strands of Wating for Presence in the students and its relashinship with demographics. Mashregh-e-Mawoud.8(32):107-26(Persian).
- Ghaffari Irani, S, (2013), A study of the status of messianic beliefs among secondary schoole students in Qom,Masters thesis, Faculty of Humanities, University of Kashan.
- Warren, R., Malachy, B., (2010). Adlerian Lifestyle Counseling, New York, Routledge, Adults Public Health, 206-212

دراسة تأثير تعاليم دورة التعليميه لاسلوب الحياة الانتظاريه على ثقافة العقيدة المهدوية لتلامذة الثانوية

محبوبة سليمان البور عمران *

مريم القلى بور **

مجتبى السياح ***

ان المقصود من هذه الدراسة ، معرفة تأثير تعليم اسلوب الحياة الانتظارية على ثقافة المهدوية لدى تلامذة مرحلة الثانوية. كانت طريقة البحث وصفية - تجريبية مع اختبار قبلى - بعدى مع مجموعة ضابطة. شمل المجتمع الإحصائى جميع طلاب المرحلة الابتدائية فى البنجورد - على عدد ٢١٨٥ تلاميذ- ومن أولئك الذين كانت درجاتهم فى الاختبار القبلى أقل من المتوسط فى الاستبيان ، تم اختيار ٦٠ تلميذ منهم عن طريق أخذ عينات عشوائية بسيطة و ٣٠ نفرا فى المجموعة التجريبية و ٣٠ نفرا فى المجموعة الضابطة عشوائياً وأجريت الدورة التعليميه مع المجموعة التجريبية مع الحزمة التعليميه الحياة الانتظارية فى عشرة جلسات مدتها ساعة واحدة. تم اختبار كل من المجموعات الضابطة والتجريبية قبل وبعد الاختبار باستخدام الاستبيانات قبل وبعد التعليم. كانت أداة جمع البيانات هى استبيان ثقافة المهدوية لحسين زاده و الزملاء (١٣٨٨). آلة التحليل كانت من قسم الصورى و المغزوى التى صارت مقبولة عند الاساتذة و الخبراء و نتيجتهم قدّرت بطريق الافا الكرونباخ 0.83 . لاجل تحليل البيانات استفيد من اختبار الكواريانس مع الإصدار ٢١ من برنامج SPSS . أظهرت نتائج الدراسة أنه فى البعد المعرفى ، مع الاتفات الى انه حوسب مستوى قابلة للنظر بمقدار 0.56 . وهذا المعدل أكثر من 0.05 ، لم يتم تأييد الفرضية وفى بعد انتظار الظهور ($t = 1.26$ و $p = 0.02$) ، بعد الإيمان والاعتقاد القلبي

($t = 4.09$ و $p = 0.00$) و بعد فلسفة الغيبة ($t = 2.14$ و $p = 0.01$) ، لوحظ فرق كبير بين الاختبار القبلى والاختبار البعدى ؛ لكن فى بعد معرفة فلسفة الظهور ($t = 0.79$ و $p = 0.09$) ، لم يلاحظ أى فرق بين الحالتين ؛ بمعنى ، ان التعليم المجموعى فى دورة اسلوب الحياة الانتظارية كان موثرا على أبعاد انتظار الظهور والإيمان القلبي وفلسفة الغيبة اللاتنى من مكونات ثقافه المهدوية ، من مكونات مقياس الثقافة المهدوية ؛ لكنها لم تؤثر على مكونات الإدراك والوعى بفلسفة الظهور عند التلاميد. تظهر نتائج هذه الدراسة أن تعليم دورة اسلوب الحياة الانتظارية يمكن أن يكون موثرا فى زيادة ثقافة الاعتقادية المهدوية لدى التلامذ، ويوصى بالتدريب المباشر لهذه الدورة ، إلى جانب الأساليب التعليمية الأخرى.

الكلمات الرئيسية: التعليم المجازى ، التعليم المباشر فى إنترنت، التعليم غير المستقبل ، جامعة ، الفرصة ، التحدى

* الكاتب المسول: أستاذة مساعدة ، قسم العلوم التربوية ، وحدة البنجورد ، جامعة الحرة الإسلامية ، البنجورد ، الإيران.

** طالبة دكتوراه فرع الإدارة التعليميه، وحدة بنجورد ، جامعة الحرة الإسلامية ، البنجورد ، الإيران.

*** مستوى الاجازة الاعلى فرع الإدارة التعليميه ، دائرة الشرطة ، البنجورد ، الإيران.